BIOGRAFIA UNUI TERMEN – *CEANGĂU / CEANGĂI*

Ioan Dănilă
Universitatea din Bacău

*The biography of a term – **ceangău/ceangăi** (Abstract)*

*The work synthesizes the biography of a term used in such different domains as dialectology, folklore, history of language and even social sciences: **ceangău / ceangăi**. The paper addresses not only its attestation, the etymology of the term, its spelling and its variants, but also the usage of the term in lexicographical works and in different fields of activities. The description is based on an extensive bibliography therefore a possible monograph of a linguistic term is rounding off.*

1. Atestarea termenului

Realitatea demografică şi lingvistică dată de primele atestări ale prezenței catolicilor din Moldova a fost consemnată sub numele de *csángó-magyar* relativ târziu. În secolul al XVII-lea, arhiepiscopul Marco Bandini, administratorul apostolic pentru Moldova, şi secretarul acestuia, Paul Beke[1], nu-l cunoşteau. Prima atestare a termenului este legată de anul 1780, când misionarul Zöld Péter alcătuieşte sintagma *csángó-magyar*, desemnând pe catolicii din Moldova şi publicată în *Notitia* trei ani mai târziu, în germană şi maghiară[2]. Tot din 1783 datează o scrisoare a aceluiaşi Zöld Péter către episcopul Transilvaniei, Ignatiu Batthyáni, în care se precizează că locuitorii acelor sate vorbesc româneşte şi ungureşte, dar că în a doua limbă se exprimă dezagreabil[3] . Un cercetător contemporan, istoricul francez Jean Nouzille, consideră că prima consemnare a termenului pentru „ceangău“ a avut loc în anul 1781, în sintagma *csango-magyarok*, prezentă într-o corespondență a contelui Ignatiu Batthyany[4], deşi în următorul alineat acelaşi autor aduce în atenție anul 1766, când

[1] V.A. Urechiă, *Codex Bandinus*, Bucureşti, 1895.
[2] Zöld Péter, *Notitia de rebus hungarorum qui in Moldavia et ultra degant*, scripta Adm. R.D. - parocho Csik-Delmensi in Sculia data ad A.R.P. Vincenti Blacho (traducere germană sub titlul *Reise nach der Moldau*, în „Ungrische Magazin“, Pressburg, III, 1783, nr. 1, pp. 90-110; traducere germană în Molnár János, Magyar könyv-ház, III, Posonyban, 1783, pp. 414-428 (apud Dumitru Mărtinaş, *infra*, 7, 28).
[3] Veszly Imets és Kovács, *Utazása Moldva Oláhhonban* 1868, Maros-Vásárhelyt, 1870 (scrisoarea lui Zöld Péter către episcopul Ignațiu Batthyáni, din 11 ianuarie 1781, în partea III, pp. 57-66) (apud *Ibidem*).
[4] Jean Nouzille, „*Ceangăii din Moldova*“, în „Magazin istoric“, anul XXXVII, serie nouă, nr. 2 (431), febr. 2003, p.48. Istoricul francez realizează o sinteză informativă a tuturor aspectelor care definesc identitatea catolicilor din Moldova.

BDD-A3623 © 2003 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 05:55:32 UTC)

Zöld Péter vorbeşte despre destinul termenului *csango*: acesta „a fost adoptat de către savanţii unguri pentru a desemna limbajul hibrid (*csángó - beszéd*) al celor care vor fi numiţi de către unguri, după dialectul lor, ceangăi (*csangok*)“ (*Ibidem*). După alţi cercetători, primul care a folosit termenul pentru „ceangăi“ (catolicii moldoveni) a fost groful Teleki Domokos, în 1805. Informaţia este însă anterioară cu aproape o jumătate de veac anului (1985) când a fost invocată *Notitia* lui Zöld Péter, ceea ce face inutilizabilă referirea la secolul al XIX-lea[5]. O a treia sursă importantă este considerată scrisoarea aceluiaşi Zöld Péter către călugărul paulin Andréas Dudassi, datată 3 iunie 1787[6], în care este utilizat din nou termenul pentru „ceangăi“. În româneşte, cuvântul a fost utilizat, printre primii, de către Simeon-Florea Marian[7].

2. Etimologia

Vechimea termenului şi complexitatea fenomenului generat de abordarea în timp a implicaţiilor istorice, politice, sociale şi lingvistice au determinat plasarea etimonului în mai multe zone semnificante, încât în prezent nu există o unitate de vederi în această privinţă. Situaţia este motivată şi de conotaţia persiflantă care a însoţit dintotdeauna cuvântul în discuţie.

O primă direcţie este cea dată de adjectivul *csángó*, „de origine secuiască“ [8], cu înţelesul de „corcit“. După Zöld Péter, etimonul este verbul unguresc *csangani* „a

[5] Endre Veress, *A moldvai csángók származása és neve*, Cluj, 1934 (apud *infra* 7), p.30; Iosif Petru M. Pal, *Originea catolicilor din Moldova şi franciscanii, păstorii lor de veacuri*, Bacău, f.e., [1997], p.81.

[6] Dumitru Mărtinaş, *Originea ceangăilor din Moldova*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1985, p.27; Dumitru Zaharia, *Ceangăii, o ficţiune etnică*, Buletin editat de Departamentul Informaţiilor Publice, seria „Spiritualitate românească“, nr. 9, 1996, p.3.

[7] În subcap. „Steagul“, din „studiul istorico-etnografic comparativ“ „Nunta la români“ (Bucureşti, Tipografia „Carol Göbl“, 1890), S. Fl. Marian motivează istoriceşte migrarea obiceiurilor de la nunţi: „După încorporarea Bucovinei la Austria, românii din cele mai multe sate, neconvenindu-le stăpânirea străină, părăsiră vetrile părinteşti şi trecură în Moldova. Scurt [timp] după aceea însă, în locul românilor emigraţi, pe lângă coloniile şvăbeşti, ţipţereşti, slovăceşti şi ale ceangăilor şi pe lângă o mulţime de malorosieni şi mazuri veniţi din Galiţia, trecură şi se aşezară în multe sate din Bucovina şi români din Transilvania şi Maramureş...“(p. 268).

[8] Al. Graur, *O carte despre ceangăi*, în „România literară“, anul XVIII, nr. 41, din 10 oct. 1985, p.8: „În general, numele naţiunilor sunt date de străini; fiecare neam îi numeşte pe compatrioţii săi *ai noştri* şi nu are nevoie de nume proprii decât pentru străini. Cel mai clar exemplu îl prezintă germanii, care se numesc pe ei înşişi *Deutsch*: în antichitate, forma era *theodiskus*, iar *neamţ* este numele pe care li l-au dat slavii. Însemna *mut* (explicaţia este că nu ştiau limba slavă, deci nu puteau vorbi cu slavii). Românii le-au zis *germani*, ceea ce însemna <<naturali>>, adică <<neşlefuiţi>>“.

BDD-A3623 © 2003 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 05:55:32 UTC)

hibridiza“[9]; aceeaşi opinie comunică lingvistul Munkacsi Bernat. Etimonul este verbul unguresc *csangani*, cu înțelesul de „a se corci“ [10], „a hibridiza“ (Zöld Péter[11]) sau „a încrucişa“ (Munkacsi Bernat, *Ibidem*) ori un derivat verbal care „înseamnă în ungureşte *degenerat*“ (Aladar Ballagi[12]). Această ultimă accepție este menționată încă în 1888: „Ce peuple s-appelle *csángo*, nom qui tire son origine du verbe *csángani* et veut dire *hongrois dégénéré*“[13].

Opiniile de acest tip au fost catalogate drept „o denaturare a adevărului“[14]: cuvântul „ceangău“ este considerat „o formă substantivizată, derivând din participiul prezent al verbului „*csángál, elcsángál*“ (*Ibidem*) sau „de la verbul *csángani*, ce în jud. Ciuc ar însemna <<a se corci>>; *csángadik* <<se corceşte>>; *csángo* <<corcit, mutilat, ciuntit>>“ (Munkácsi Bernat[15]). O astfel de explicație face ca termenul „ceangău“ să nu fie „un nume etnic, numele propriu al unui grup de populație de origine aparte, ci un nume calitativ, care semnalează o anumită însuşire“[16]. Se remarcă, aşadar, polarizarea opiniilor: către sensul de „hibrid, amestec“ (potrivit studiilor întreprinse îndeosebi de cercetătorii români) şi, respectiv, către cel de „rătăcitor, îndepărtat“ (conform cercetătorilor maghiari). Există şi puncte de vedere unificatoare: termenul este raportat la variantele *csángani*, *elcsángódni* sau *csángódni*, cu sensul de „străin“ ori „înstrăinat“[17].

Alte două variante fac trimitere către termenul „csengö“[18], cu înțelesul de „clopot“[19], şi, respectiv, către *csammog* „ciomag“[20], interpretabile ca fenomene de

---

[9] *Idem* 4, p.48.
[10] *Idem* 6, p.29.
[11] Apud 9, *Ibidem*.
[12] *Idem*, p.49.
[13] V.M. Ungureanu, *Din nou despre ceangăii din Moldova*, în „Flacăra“, anul XXX, nr. 36 (1369), din 3 sept. 1981, p.11.
[14] Osz Eröss Péter, *Gânduri pe marginea unui articol*, în „Flacăra“, anul XXX, nr. 32 (1365), din 6 aug. 1981, p.20.
[15] Apud Iosif Petru M. Pal, *Op. cit.*, p.81.
[16] Bako Geza, *Contribuții la problema originii ceangăilor*, în „Studii şi articole de istorie“, vol. IV, 1962, p.37.
[17] Anton Coşa, *Cleja - monografie etnografică*, Bucureşti, Editura „Semne“, 2001, p. 24.
[18] Iosif Budău, *Catolici moldoveni*, în „Echivalențe“, anul I, nr. 1, 2001: „Cu carele cu boi pe diferite căi / ª-un *csongö* la proțap trecurăți munții. / De-aceea unii v-au numit ceangăi, / Poreclă jignitoare minții“, p.II.
[19] Academia R.P.R., Filiala din Cluj, Institutul de Lingvistică, *Dicționar român-maghiar*, vol. I A-L, Bucureşti, Editura Academiei R.P.R., 1964: „**clopot**, -te 1. *harang*; [...]; 4. *csengö*, *csengettyü*“ şi în derivate: „clopoțel, **-ței** 1. *csengettyü*; [...]; 2. *csengö* etc.“, „**clopoțele** [...] *farkascsengöfü*“ etc. sau „**clopoți**, **-țesc**, **-țit** [...] 2. *csenget* [a suna din clopoțel]“.

BDD-A3623 © 2003 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 05:55:32 UTC)

etimologie populară. O altă etimologie, propusă de N. Iorga, are drept bază cuvântul „șangăi", cu sensul de „tăietori de sare"[21].

3. Grafia termenului. Variante

Originea străină a cuvântului, precum şi diversitatea punctelor de vedere în legătură cu semantica acestuia au determinat o inconsecvență grafică, reflectată în înregistrarea termenului în lucrările de informare. O primă observație este de făcut cu privire la corespondentul fonetic românesc al lui „cs": africata prepalatală [c] a devenit digraful „ci" (alternanța „ci/ce" este impusă de tradiție şi nu de prezența unui derivat lexical sau morfologic, ca în *ceas*, din sl. *casu*, cu derivatul *cesuleț*). În consecință, istoricii[22] sau lingviştii[23] au utilizat inițial grafia cu „i", pentru ca apoi să se fixeze la „e"[24].

A doua observație privește ortografierea segmentului marcat de jonctura silabică *-esc*, din care rezultă preeminența lui „e" în derivatele *ceangă(i)esc, ceangă(i)eşti, ceangă(i)eşte.* Potrivit normelor actuale, în cuvintele din fondul comun, preiotarea este admisă şi se repercutează în scris: *ceangăiesc* etc.[25].

Cât privește finalul cuvântului, este de remarcat modul de adaptare a unui împrumut din limba maghiară la sistemul morfologic al limbii române. Încadrat drept

---

[20] Horger A., *A csángo nép és név eredete*, în „Erdélyi Muzeum", XXII, 1955, pp. 131-137, apud 14, p.37; Iosif Pal consideră că semantica este corectă, pentru că „se potrivește foarte bine cu vorbirea lor, cu jargonul unguresc, căci ciuntesc vorbele şi le formează într-un mod ciudat: la o rădăcină română pun o terminație maghiară şi viceversa" (Iosif Petru M. Pal, *Op. cit.*, p.81).

[21] N. Iorga, în *Istoria armatei româneşti*, vol. I (Vălenii de Munte, Editura Tipografiei „Neamul românesc", 1910, p.78), vorbește despre „șangăi (de aici: ceangăii)", termen care va cunoaşte în dicționare variantele *şavgăi, şangăi, şalgăi*, cu sensul de „tăietori în ocnele de sare".

[22] Ion I. Russu, *Românii şi secuii*, Bucureşti, Editura Ştiințifică, 1990, p.33: „în Moldova, unii dintre ciangăi" sunt secui.

[23] Al. Graur, S. Stati, Lucia Wald (sub redacția), *Tratat de lingvistică generală*, Bucureşti, Editura Academiei R.S.R., 1972, p.536: „idiomul ciangăilor în Moldova".

[24] Lucrările normative stipulează scrierea cu „e" (Academia R.S.R., Institutul de Lingvistică din Bucureşti, *Îndreptarul ortografic, ortoepic şi de punctuație*, Ediția a III-a, Bucureşti, Editura Academiei R.S.R., 1971: „ceangău"; Ediția a IV-a nu înregistrează termenul; Academia R.S.R., Institutul de Lingvistică al Universității din Bucureşti, *Dicționarul ortografic, ortoepic şi morfologic al limbii române*, Bucureşti, Editura Academiei R.S.R., 1982: „**ceangău** s.m., art: *ceangăul*; pl. *ceangăi*, art. c*eangăii*").

[25] Dumitru Mărtinaş, în *Contribuții cu privire la problema originii ceangăilor* [1966] (Bacău, Direcția Județeană a Arhivelor Naționale, Colecția „Manuscrise", pachet 55), utilizează formele *ceangăesc* (p. 13v.), *ceangăeşti* (p. 29), ca şi *secueşti* (p.27), *locuesc* şi *trebue* (p. 40v.), potrivit normelor timpului.

BDD-A3623 © 2003 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 05:55:32 UTC)

„citat lexical“, cuvântul *ceangău<csángó* ilustrează „tranziția între cuvintele străine şi împrumuturi“[26]. Desemnând realități de natură maghiară cunoscute profund de români, prin conviețuirea îndelungată, astfel de cuvinte au ajuns să fie utilizate frecvent în ştiință, administrație, relații oficiale, ceea ce a determinat încadrarea în paradigma nominală a adjectivului participial/substantivului *csángó> ceangău*[27]. O formă intermediară, *ceangóu*, neatestată, este discutată de Al. Philippide: „*-ău<-óu* în cuvintele ungureşti terminate în *-ó, -ú: ceangău< csángó, ceatlău<csatló, gealău<gyalú, haidău<hajdú, hîrdău<hordó, ilău<ülö, măngălău<mángoló, şalău<süllö, şalgău<sóvágó, tău<tó*“[28]. O analiză a relației cantitate-accent în cazul cuvintelor de origine maghiară din limba română stabileşte că „unei vocale lungi maghiare îi corespunde o vocală accentuată românească“[29]. *Csángó*, cuvânt bisilabic cu ambele vocale lungi, a devenit *ceangău*, ca şi *ráspó>raşpău* „pilă“, *csákó>ciacău* „şapcă“ etc.

Termenul în discuție, cu reprezentări în limbi de circulație internațională: *tchangos* (fr.), *changos* (engl.), *Tschangos* (germ.), a cunoscut şi derivate ocazionale. Adjectivul *ceangă(i)e*[30] a produs derută printre vorbitori; nefixat în limbă şi utilizat cu

---

[26] Király Francisc, în *Contacte lingvistice. Adaptarea fonetică a împrumuturilor româneşti de origine maghiară*, Timişoara, Editura „Facla“, 1990, p.60, include cuvântul *ceangău* printre cele de origine maghiară care evocă o realitate cunoscută de vorbitorii români. Alți lingviști (L.P. Krysin, apud 26, p.60) le numesc „cuvinte exotice“.

[27] Emese Kis, *Încadrarea substantivelor de origine maghiară în sistemul morfologic al limbii române*, Bucureşti, Editura Academiei R.S.R., 1975, p.41. Autorul exemplifică adaptarea substantivelor cu teme primare oxitone terminate în consoană prin cuvinte ca *zurgălău, hârdău, gealău, dudău, ceatlău, ceangău*.

[28] Alexandru Philippide, *Originea românilor* (Vol. I, „Ce spun izvoarele istorice“), Iaşi, „Viața românească“, 1923, p.77. (Tacit, am inversat simbolul utilizat pentru a figura forma primară şi cea derivată. Aşadar, < a devenit >, iar > a devenit <; Al. Philippide nu înțelege semnul > „a dat“ „ca o săgeată, ci ca o dezvoltare dintr-un punct“ - p. XIII.

[29] P. Neiescu, *Există legătură între cantitate şi accent?*, în „Cercetări de lingvistică“, anul III, 1958, p. 138. Autorul reface, după lucrarea lui S. C. Mîndrescu, „Elemente ungureşti în limba română“ (Bucureşti, 1892), seria cuvintelor maghiare cu *-ó* final, în care trebuie încadrat şi cuvântul *csángó*. În legătură cu apariția vocalei *ă* în română, a se vedea C. Frâncu, „Geneza limbii române şi etnogeneza românilor“, Iaşi, Casa Editorială „Demiurg“, 1999, pp. 43-44, iar în legătură cu tratamentul morfologic al substantivelor terminate în *-ău* (majoritatea, de origine maghiară), a se vedea V. Arvinte, „Terminația de plural *-auă* a unor substantive neutre“, în „Studii şi cercetări lingvistice“, anul X, nr. 2, 1959, pp. 213-241.

[30] D.M., *Ceangăii, din nou în actualitate*, în „Magazin istoric“, anul XXXVI, serie nouă, nr. 6(423), iunie 2002, p. 91: în urma unui sondaj de opinie desfăşurat de Universitatea din Bucureşti pe un eşantion de 1056 de ceangăi, 93% s-au declarat români, 5,5% maghiari şi 1,5% „de altă etnie (rromă, germană, *ceangăie*)“; Farago Iosef, tratând despre *Variantele maghiare*

BDD-A3623 © 2003 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 05:55:32 UTC)

distorsiuni (deseori era înlocuit cu adverbul „ungureşte“), cuvântul a creat dificultăţi şi în limbajul oficial-administrativ[31]. Încadrat în sistemul gramatical românesc, substantivul „ceangău“ a generat adverbul „ceangăieşte“, mai des utilizat decât adjectivul. Prin tehnica refacerii adjectivului din adverb şi pe baza relaţiei substantiv-adjectiv-adverb (ex. *român-românesc-româneşte*), se ajunge la formele *ceangăiesc, ceangăiască, ceangăieşti,* ataşabile la cuvinte din sfera idiomului vorbit de catolicii din Moldova. De altfel, cercetătorii fenomenului vehiculează o diversitate de sintagme pentru a defini graiul ceangăiesc: „idiomul ciangăilor din Moldova“[32], „graiul românesc ceangău şi o varietate de maghiară“[33], „idiom româno-maghiar“[34] sau, într-o viziune mai largă, „fenomenul etnolingvistic ceangău“[35].

Un derivat, *ceangolog*[36], este utilizat ironic.

4. Referinţe lexicografice

O primă descriere amplă, din punct de vedere lexicografic, a ceangăilor îi aparţine lui C o r n e l i u D i a c o n o v i c i (Sibiu, 1898). Potrivit cercetării din acel moment, etimonul este magh. *csángó* „călători“, iar limba este un „dialect secuiesc“[37]. Aceeaşi etimologie o stabileşte H. T i k t i n, care citează şi prima consemnare a cuvântului „ceangăi“ de către Simeon Florea Marian[38]. L a z ă r Ş ă i n e a n u aduce o informaţie suplimentară privitoare la vorbire: „ung. *cs(z)angó“* ar însemna „rău sunător (la ureche), aluziune la graiul lor cel aspru“[39], preluând etimologia stabilită

---

ale „Mioriţei“ (în „Limbă şi literatură“, vol. V, 1961, p. 361), consideră că există „variantele *ceangăe* de sud“, dar şi „variante maghiare denumite *ceangăe* secuieşti“. Grafia fără *i* este în acord cu normele momentului.

[31] În timpul recensământului populaţiei din anul 2002, formularistica utilizată includea un dezacord flagrant: „etnia *ceangău*“, comparativ cu „etnia evreiască“, „etnia săsească“ etc., ceea ce a atras indignarea catolicilor moldoveni. Dumitru Gabor, în cotidianul băcăuan „Deşteptarea“ (nr. 3588, din 5 mart. 2002, p. 6), aduce în discuţie derivatele „ceangăiesc, ceangăiască“, deja cunoscute, dar respinge etnonimul „ceangău“, resimţit ca „o poreclă, un supranume“.

[32] Al. Graur, S. Stati, Lucia Wald (sub redacţia), *Op. cit.*, p.536.

[33] Constantin Dominte, recenzând cartea lui Dumitru Mărtinaş, „Originea ceangăilor din Moldova“ (în „Limbă şi literatură“, vol. IV, 1985, p.601), consideră că este vorba despre două populaţii, interpretate eronat ca „un tot confesional şi lingvistic“, ceea ce ar presupune o nuanţare a abordării fenomenului.

[34] Fl. Ichim, D. Ichim, *Catolicii moldoveni*, Bacău, Ed. „Diagonal“, 2002, p.156.

[35] Idem 25, p.3.

[36] Ibidem 13.

[37] C. Diaconovici, *Enciclopedia Română*, Sibiu, Editura W. Krafft, 1898

[38] H. Tiktin, Rumänisch - deutsches Wörterbuch, Bucureşti, 1900

[39] Lazăr Şăineanu, *Dicţionar universal al limbei române*, Craiova, Editura „Scrisul românesc“, [1929]

BDD-A3623 © 2003 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 05:55:32 UTC)

de Alexandru Cihac şi transcrisă de Alexandru Ciorănescu: *csángó* „care sună prost"; „numele se explică prin felul lor de a vorbi cu greşeli"[40].

Dicţionarul elaborat de Academia Română precizează că, prin extensie, cuvântul „ceangău" înseamnă şi „vagabond" [41], iar „Enciclopedia română *Minerva*", deşi îl are ca redactor pe Sever Pop, nu cuprinde informaţii de ordin lingvistic, ci o remarcă ambiguă referitoare la ceangăi: „Şi în celelalte părţi au dispărut"[42].

I. A. Candrea nu se referă la graiul ceangăilor[43], iar August Scriban aderă la opinia lui N. Iorga că numele acestei populaţii vine de la termenul maghiar *sóvágó* „tăietor de sare"[44]. Enciclopedia lui Lucian Predescu reia în bună parte descrierea amplă realizată de C. Diaconovici în 1898, adăugând doar o informaţie cu caracter etnografic: „femeile poartă fără excepţie vechiul costum românesc"[45].

Academia Română a inclus în dicţionarele apărute după 1955 informaţii lapidare: ceangăii s-au stabilit „prin regiunea Bacău"[46] sau, ceva mai precis, „în secolul al XIII-lea, în regiunea Bacău"[47] ori „în valea Trotuşului, a Bistriţei şi a Siretului, până la nord de Roman"[48]. Singura precizare de ordin lingvistic este etimologia (magh. *csángó*), în ediţia din 1958. O lucrare de autor (Ana Canarache, Vasile Breban) extinde aria la Moldova[49], iar „Dicţionarul explicativ al limbii

[40] Alexandru Ciorănescu, *Dicţionarul etimologic al limbii române* (trad.), Bucureşti, Ed. *Saeculum I.O.*, 2001

[41] Academia Română, *Dicţionarul limbii române*, Tomul I, Partea II, Fascicula IV, CE-CHEGLĂ, Bucureşti, Editura „Cultura naţională", 1929.

[42] *** „*Minerva*" - *Enciclopedie română*, Cluj, Editura Comitetului de redacţie al Enciclopediei Române „Minerva", 1930.

[43] I.A. Candrea, Gh. Adamescu, *Dicţionarul enciclopedic ilustrat „Cartea Românească"*, Partea I - „Dicţionarul limbii române din trecut şi de astăzi", Bucureşti, Editura „Cartea Românească" S.A., 1931.

[44] August Scriban, *Dicţionarul limbii româneşti*, Iaşi, Institutul de Arte Grafice „Presa bună", 1939.

[45] Lucian Predescu, *Enciclopedia „Cugetarea"*, Bucureşti, Editura „Cugetarea" - Georgescu Delafras, 1940.

[46] Academia R.P.R., *Dicţionarul limbii române literare contemporane* (coord., acad. Emil Petrovici), vol. I, Bucureşti, Editura Academiei R.P.R., 1955.

[47] Academia R.P.R., Institutul de Lingvistică din Bucureşti, *Dicţionarul limbii române moderne*, Bucureşti, Editura Academiei R.P.R., 1958.

[48] Academia R.P.R., *Dicţionar enciclopedic român*, vol. I A-C, Bucureşti, Editura Politică, 1962.

[49] Ana Canarache, Vasile Breban, *Mic dicţionar al limbii române*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1974.

BDD-A3623 © 2003 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 05:55:32 UTC)

române“ (DEX - 1975) reia descrierea din 1962, adăugând etimologia[50]. „Micul dicționar enciclopedic“ transcrie, în ediția a II-a[51], definiția din DEX, dar în ediția din 1986 prezentarea, deşi concisă, este consistentă: „CEANGĂU (< magh.) s.m. (La pl.) Denumire dată populației de origine română, în mare parte bilingvă (de grai românesc şi maghiar) din Moldova (mai ales din jud. Bacău), de religie catolică, emigrată aici, de-a lungul timpului, din S-E Transilvaniei. Trăiesc şi în alte regiuni ale țării“[52]. „Dicționarul enciclopedic“ din 1993 copiază descrierea din 1986, renunțând la fragmentul: „de origine română, în mare parte bilingvă“[53], iar ediția a II-a a „Dicționarului explicativ“ (DEX-1996) ordonează altfel aceeaşi informație[54]. De această dată, prezentarea are girul Academiei Române, prin Institutul de Lingvistică. „Enciclopedia limbii române“ revine la descrierea din 1986, dar o nuanțează conform ultimelor cercetări în domeniu: „**ceangăi**. Populație preponderent bilingvă, de religie romano-catolică, cu apartenență etnică şi lingvistică insuficient clarificată[...]. Graiul lor maghiar − minoritar − conține particularități care sugerează o posibilă origine nemaghiară; el este puternic influențat de limba română în fonetică şi în lexic, discutabilă fiind vechimea acestei influențe. Graiul românesc − majoritar − al **c.** este de tip transilvănean de sud-est, deosebit de graiurile moldoveneşti direct înconjurătoare“[55].

„Micul dicționar academic“ (2001) sintetizează descrierea din 1929, nuanțând sensul secundar, „vagabond“, cu mențiunea „învechit şi rar“[56].

5. Câmpuri de utilizare

Termenul „ceangău“ a coexistat cu „catolic“ şi „ungur“, fiecare raportat, în intenție, la acelaşi referent: persoana care face parte din populația de confesiune romano-catolică, provenită din Transilvania şi stabilită în Moldova. Când a fost luată în considerație religia, li s-a spus „catolici“, iar când raportarea s-a făcut la idiomul utilizat, li s-a spus „unguri“. Prin urmare, apelativul „unguri“ nu desemnează etnia, ci natura idiomului vorbit. (Faptul ne este confirmat şi de prof. univ. dr. Traian

[50] Academia R.S.R., Institutul de Lingvistică din Bucureşti, *Dicționarul explicativ al limbii române*, Bucureşti, Editura Academiei R.S.R., 1975.
[51] *** *Mic dicționar enciclopedic*, Ediția a II-a, Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1978.
[52] *Idem*, Ediția a III-a, Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1986.
[53] *** *Dicționar enciclopedic*, vol I A-C, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1993.
[54] Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan“, *Dicționarul explicativ al limbii române*, Ediția a II-a, Bucureşti, Editura „Univers enciclopedic“, 1996.
[55] M[ioara] A[vram], în *Enciclopedia limbii române*, Bucureşti, Editura „Univers enciclopedic“, 2001.
[56] Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan“, *Micul dicționar academic*, vol. I, Bucureşti, Editura „Univers enciclopedic“, 2001.

BDD-A3623 © 2003 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 05:55:32 UTC)

Diaconescu, de la Universitatea „Al.I. Cuza“ din Iaşi, care a tradus recent integral „Codex Bandinus“, din secolul al XVII-lea. În plus, se impune distincţia ungur-maghiar: conotaţiile livreşti ale celui de-al doilea termen fac imposibilă utilizarea în relaţie cu religia, ci doar cu naţionalitatea.) Prin urmare, asistăm la o pseudosemantizare a termenului „ceangăi“, proces generat de dubla decodificare şi de fluctuaţiile în definirea acestuia de către lexicografi (a se vedea *supra*, 4).

O variantă, „ungureni“, se referă la zona de unde au plecat aceste populaţii - Transilvania -, dovadă fiind numeroasele toponime din Muntenia şi Moldova, ca urmare a emigrărilor: „Satele întemeiate şi locuite numai de ei s-au numit *Ungureni*; în altele s-au aşezat într-o parte a satului cu pământenii şi atunci partea lor se numea cu numele vechi al satului adăugat şi cu *Ungureni*“[57].

O parte a cercetătorilor utilizează termenul ca un etnonim[58], în vreme ce alţi cercetători şi ceangăii înşişi îl percep ca pe un cognomen[59]. Uneori coexistă redundant, chiar în titluri[60], alături de echivalentul religios. Cercetătorii s-ar dispensa de termenul respectiv dacă nu ar fi atât de frecvent „în scrierile privitoare la populaţia catolică din

[57] Ştefan Meteş, *Emigrări româneşti din Transilvania în secolele XIII-XX*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1977, p.148.

[58] Ferenc Pozsony, *Ceangăii din Moldova*, Cluj, Asociaţia Etnografică „Kriza János“, 2002, cap. „Despre etnonimul <<ceangău>>“, pp. 7-8; Tánczos Vilmos, *Originea ceangăilor din Moldova*, subcap. „Numele de popor: *ceangău*“, în „Moldvai magyarság“, anul XI, nr. 12(127), dec. 2001, pp. 17-18.

[59] A se vedea despre valoarea peiorativă a termenului: Ion Dumitriu-Snagov, *Ceangăii - dincolo de enigmă*, în „Magazin istoric“, anul XXIV, serie nouă, nr. 12(285), dec. 2000, p. 33; Jean Nouzille, *Loc. cit.*, p. 48; V.M. Ungureanu, *Loc. cit.* („Acest pseudoetnonim trebuie scos definitiv din terminologia ştiinţifică, împreună cu derivatele sale.“); Sorin Preda, *Un fals istoric: ceangăii*, în „Formula AS, anul XII, nr. 9(505), 4-11 mart. 2002, p. 12 („*Ceangău* – o vorbă de ruşine“); Valeriu Rusu, *Originea românească a ceangăilor* (masă rotundă), în „Luceafărul“, anul XXVIII, nr. 7(1240), din 15 febr. 1986, p. 5: „Termenul de *ceangău* are un sens disprețuitor şi intraductibil, de fapt, într-o discuţie publică. Este sigur că refugiaţii în satele moldovene nu şi-ar fi pus singuri un nume ruşinos, declasant, ci că acesta le-a venit din afară“; în cadrul Seminarului internaţional „Originea, limba şi cultura ceangăilor“ (Iaşi, 5-6 iulie 2002), s-a precizat că termenul *ceangău* „e o denumire care nu este agreată de populaţia catolică din Moldova“ (Almanahul „Presa bună“, 2003, p. 54); Ion H. Ciubotaru, *Catolicii din Moldova - universul culturii populare*, Iaşi, Ed. „Presa bună“, 1998: „Aproape toţi oamenii cu care am stat de vorbă ne-au mărturisit că la auzul acestui termen reacţionează cu cuvinte de ocară“ (p. 14).

[60] Gh. Radu, *Registrele de stare civilă şi originea catolicilor şi ceangăilor din Moldova*, în „Asachi“, anul X, serie nouă, nr. 161, iulie 2002, p. 11; Constantin Lozincă-Mileşti, *Românii catolici ceangăi*, în „Poporul românesc“, anul V, nr. 3 din 1 febr. 1936, p. 52.

BDD-A3623 © 2003 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 05:55:32 UTC)

Moldova“[61]. O anume sedimentare în conştiinţa vorbitorilor au produs-o publicaţiile de profil: anul 2003 a fost al XIII-lea an de apariţie, la Miercurea-Ciuc, jud. Harghita, a revistei „Moldvai magyarság“ (anterior, *Csángo ujság*, Sfântul Gheorghe, jud. Covasna), cu subtitlurile „Gazeta ceangăilor din Moldova“, „Gazeta ceangăilor maghiari din Moldova“ (începând cu nr. 132, din mai 2002) şi „Gazeta maghiarilor ceangăi din Moldova“ (începând cu nr. 136, din sept. 2002). Încă de la începuturi a fost înfiinţată Fundaţia Culturală „Gazeta ceangăilor“, ale cărei obiective sunt de natură social-politică, istorică şi religioasă. Revista publică, în special în ultimii ani, articole de interes general (extrase din lucrările istoricilor şi cercetătorilor atenţi la problematica ceangăilor din Moldova, precum Marcus Bandinus, Zöld Péter, A.D. Xenopol, I.N. Ciocan, Radu Rosetti, Nicolae Iorga), dar şi dezbateri în special pe teme confesionale.

6. Un cuvânt comun

Avatarurile termenului *ceangău/ceangăi*, după cum s-a văzut, sunt multiple şi aproape dramatice. Reflexele peiorative ale acestuia - susţinute şi de alcătuirea fonetică -, refuzul utilizării de către cei desemnaţi şi, de aici, regimul de provizorat al cuvântului, dar îndeosebi inconsecvenţa dată de preocupările accidentale ale organismelor naţionale şi internaţionale pentru statutul catolicilor din Moldova au determinat o derută constantă privind oportunitatea termenului. Sub aspect strict lingvistic, chestiunea este similară cu cea a bufenilor din Banat, despre care s-a scris totuşi, încă din secolul al XIX-lea[62]. Nevoia instituirii unei etichete pentru o realitate evidentă, dar şi avantajul unei istorii de peste un secol au condus spre fixarea în limba română a termenului *ceangău/ceangăi*, cu deschidere către o limpezire semantică atât de necesară.

[61] Bogdan-Mihai Mandache, *Identitatea catolicilor din Moldova*, în „Cronica“, anul XXXVII, serie nouă, nr. 1519, iulie 2002, p. 22.

[62] Despre bufeni („români bănăţeni veniţi în Ţara Românească“, după B. P. Hasdeu), a căror biografie se intersectează cu cea a ceangăilor, s-a scris relativ mult. Marin Petrişor le-a dedicat câteva studii încă din 1968 („Graiurile bufenilor din Banat“, în „Limba română“), iar în 1993, a publicat o lucrare de referinţă, „Graiurile insulare dacoromâne“ (Bucureşti, Editura „Globus“), care, prin descrierea integrală şi amplu fundamentată a idiomului bufenilor, elimină un gol din dialectologia şi istoria românească.

BDD-A3623 © 2003 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 05:55:32 UTC)